

Умарова Р.Н.

СТУДЕНТТЕРДИН ӨЗ АЛДЫНЧА ИШТЕРИН УЮШТУРУУ – КЕСИПТИК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТҮ КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ШАРТЫ КАТАРЫНДА

Умарова Р.Н.

ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ – КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

R.N. Umarova

THE ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS AS A CONDITION OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE

УДК: 371.388.

Бул макалада студенттердин өз алдынча иштерине жетекчилик кылуу, аны уюштуруу, ошондой эле өз алдынча иштер алардын кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун шарты катары каралды.

Негизги сөздөр: өз алдынча иш, компетенттүү мамиле, жекече мамиле

В этой статье рассматривается сущность самостоятельной работы и проблема ее организации в связи с переходом на уровневую систему высшего образования, а также как средство формирования компетентности самостоятельной работы студентов.

Ключевые слова: самостоятельная работа, компетентностный подход, дифференцированный подход.

This article describes the essence of independent work and its organization in connection with the transition to level system of higher education, and also as a means of formation of competence of independent work of students.

Key words: independent work, competence approach, differentiated approach.

Жаш адистердин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу учурдун социалдык талаптарынын бири. Бүгүнкү күндө педагогика илими коомдун азыркы учурдагы талаптарына ылайык келген адистерди даярдоо проблемасын чечүүдө жаштардын билим, билгичтик жана көндүмдөрүнө гана эмес, алган билимин практикада колдоно алууга түрткү берген интегративдик инсандык сапаттарына көңүл бурууда.

Бул багыттын негизинде биздин педагогикалык ишмердүүлүгүбүздө болочок мугалимдердин азыркы учурдагы өз алдынча иштерин туура, талапка ылайык уюштуруу, алардын кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун шарты катарында кароо зарыл. Анткени окуу жайлардын окутуу процессинде компетенттүү адистерди даярдоо милдети жогорку билим берүүнүн мамлекеттик стандарттарында каралган.

Жогорку мектептин окутуу процессинин милдеттерин чечүүдө (ишке ашырууда) окутууга жекече мамиле жасоо жана келечектин адистеринин чыгармачылын өнүктүрүү маанилүү. Студенттердин өз алдынча иштери билим берүүнүн бир составдык бөлүгү болуп эсептелет. Аны жүзөгө ашыруу үчүн пландаштыруу жана окутуучу тарабынан көзөмөлдөө зарыл болот.

Бакалаврдык билим берүүдө студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууда студенттерди педагогикалык ишмердүүлүктөрдү өздөштүрүүгө катыштыруу менен кесиптик маанилүү сапаттарын калыптандырууга болот. Мисалы: интеллектуалдуулук, жоопкерчиликтүүлүк, коммуникативдүүлүк, креативдүүлүк, маданий маалыматтуулук, өз билимин өркүндөтүүсүн өнүктүрүүгө жетишүү сыяктуу ж.б.

Жогорку билим берүүнүн жаңы стандартында окуу материалынын маанилүү бөлүгү студенттердин аудиториядан тышкары окуусуна бөлүнүп берилген.

Эгерде студент өздөштүрүүгө тийиш болгон билим менен ага берилген убакыт ылайык келбесе, анда окутуучулар билим сапаты төмөндөп кетпөөсү үчүн студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун шарттарын жана натыйжалуу жолдорун табууга тийиш. Студент мезгилинде өз алдынча билим алууга умтулуусу канчалык деңгээлде зарыл экендиги илимпоз педагогдор жана психологдор В.В.Давыдов, П.В.Семашко, И.В.Ковалевский, И.А.Зимней, Д.Б.Эльконин, В.В.Шаламованын эмгектеринде жазылган. Ошондой эле өз алдынча иштерге жетекчилик кылуу жөнүндө Г.М.Бурденко, Н.Г.Мукинова, Н.Ф.Талызина сыяктуу педагогдордун тажрыйбасында аудиториядагы жана аудиториядан тышкары иштерди уюштуруунун формалары менен методдору өнүктүрүлүп, бул суроолорду изилдөөнү улантууну зарыл деп жыйынтыкка келишкен.

«Өз алдынча иштер» деген түшүнүктүн маңызы эмнеде, жогорку билим берүүдө анын кандай орунда туураарын анализдеп, туура баа берүүгө тийишпи.

Өз алдынча окуу иши «Педагогикалык сөздүктө» окуу ишинин бир түрү катары түшүндүрмө берилген жана окуп жаткандардын билимди өздөштүрүүнүн бардык этаптарын: проблеманы (тапшырманы) кабыл алуудан баштап, билимди текшерүү, өзүн-өзү текшерүү жана коррекциялоо, илидөө иштерин жүргүзүү сыяктуу иш аракеттерди камтыйт деп аныктама берилген.

Кээ бир изилдөөлөрдүн ою боюнча «өз алдынча иштер» деген сөздү студенттин зарыл болгон маалыматты өзү издеп, өз алдынча билим алып, алган билимин окуу ишмердүүлүгүндө, илимий иштерди жүргүзүүдө жана кесиптик суроолорду чечүүдө колдоно алуусу деп эсептешкен. Студенттин материалды чыгармачылык менен кабыл алып жана лекция-

дан укканын ой жүгүртүп түшүнүү менен практикалык сабактарга, модулдарга, экзамендерге даярдануу, курстук, дипломдук иштерди аткаруу сыяктуу иш аракеттери педагогикалык ишмердүүлүк катары каралат.

Р.А.Низамов өз алдынча иштерди студенттердин сабактагы же сабактан тышкаркы жана жеке, группалык таануу ишмердүүлүктөрү окутуучунун жардамы менен эмес, анын көзөмөлүнүн жардамы аркасында аткарылуусу туура деп эсептейт. Жогорку билим берүүдө студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу, аларды активдүүлүккө тарбиялап, өз билимин өркүндөтүүгө шарт түзөт.

М.Г.Гарунов өз алдынча иштерди кесиптик билим алууда окуу, өндүрүштүк изилдөө жана өз билимин өркүндөтүүгө зарыл болгон тапшырмаларды аткаруу, кесиптик ишмердүүлүктү өздөштүрүү жана чыгармачылык ык, машыгууларга көнүгүү, кесиптик чеберчиликти өнүктүрүү деп түшүндүрмө берет.

Ал эми Е.Н.Трущенкоун диссертациялык изилдөөлөрүндө өз алдынча иштер студенттердин кесиптик аң-сезимин калыптандырууга таасир этүүчү ички мотив берүүчү иш аракет болуп, аларды кесиптик билимден кесиптик иш аракетке өтүүгө даярдайт деп түшүндүрмө берген.

Көз караштарын жыйынтыктап айтканда студенттердин өз алдынча иштерине ар түрдүү мазмунда аныктама беришкен. Алардын пикирлерин толуктап, окутуу процессинде өз алдынча иштерин уюштуруу - алардын компетенттүүлүгүн калыптандыруунун каражаты болот деп тыянак чыгарса болот.

Демек, Өз алдынча иштер – бул окутуучу тарабынан сунуш кылынган, бирок окутуучунун катышуусуз аткарылуучу студенттин пландуу иш аракети. Студенттин таануу ишмердүүлүгүндө өз алдынча иштердин ролу чоң. Анын окуу ишмердүүлүгүнөн айырмачылыгы болуп, студент тапшырманы аткарууда максат коюп жумушту кандай формада жүзөгө ашыруу керектигин өзү тандоого мүмкүнчүлүгү бар.

Өз алдынча иш аудиторияда аудиториядан тышкары да берилип, студентти өз билимин өркүндөтүү ишине үйрөтөт. Аудиториядагы студенттин өз алдынча ишине лекция учурунда ошондой эле практикалык жана лабораториялык сабактарда 10-15 минут убакыт бөлүнөт. Студенттин өз алдынча иштеринин милдеттери ар түрдүү болгондуктан, окутуучу маалымат булактарын, анын каражаттарын эске алуу менен СӨИни уюштуруунун максатын жана формаларын аныктап, студенттер менен алып баруучу иштеринин системасын түзүп, ошол эле учурда студенттин ролун, өзүнүн милдеттерин тактап алууга тийиш. (Окуу куралдарын, техникалык каражаттарды, компьютердик программаларды ж.б.)

Студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун шарттарын, формаларын жана методдорун өркүндөтүү зарылдыгы турат. Себеби көп учурда окутуучулар теманы конспектилөө сыяктуу бир жактуу гана ишти аткарууну талап кылышат. Заманбап адистерди даярдоо милдети окутуучу-

лардан студенттер менен иштөөнүн жаңыча формаларын, жаңыча мамилени табууну күтөт.

Азыркы коомдун маалымат технологиялары өндүрүштүк күчкө айланып, улуттук ресурс болуп бара жатат. Илим изилдөөчүлөр жаштардын адистик боюнча гана билим алуусу жетишсиз, алган маалыматтан жаңы маалыматты табууга жетишүү керек дешет. (маалымат→билим→жаңы маалымат)

Даярдалып жаткан адистин билимин, билгичтигин жана көндүмдөрүн калыптандырууну максатка ашырууда студентке ар тараптуу ар түрдүү формадагы окуу тапшырмаларын сунуш кылуу маанилүү.

Мисалы: текст менен иштөөчү тапшырманы бергенде, аны окуп, кайра айтып берүүсүн гана талап кылбастан тапшырманы татаалдантууга болот: негизги ойду бөлүп алуу, маңызын түшүнүп айтып берүүсү, мүнөздөмө берүү, аныктама түзүү, түшүндүрмө берүү, бөлүктөргө бөлүү, конспектилөө, салыштыруу, план түзүү, тезис жазуу, жыйынтык чыгаруу ж.б.

Студенттердин өз алдынча иштери өз ичине төмөнкүлөрдү камтыйт:

- Лекция, семинар, лабораториялык сабактарга даярдоо;
 - Окуу предмети боюнча, жеке тема боюнча өз алдынча иштер;
 - Практикага даярдоо, ага зарыл болгон тапшырмаларды аткаруу; Мисалы: Сабакка, балдарга байкоо жүргүзүүнүн талаптарын таап жазуу ж.б.
 - Текшерүү иштерин, курстук иштерди жазуу, экзамен, зачетторго даярдануу;
 - Мамлекеттик аттестацияга даярдануу, анын ичинен бүтүрүүчүнүн квалификациялык (дипломдук) иштерин аткаруу;
 - Студенттердин илимий, коомдук иштерине, ийримдерге, семинар, конференцияларга катышуу.
- Өз алдынча иштер окутуучунун берген тапшырмасын аткаруу менен гана чектелбестен, студенттин чыгармачылыгына басым жасалат. Анын негизинде студенттердин иш-аракетинин үч түрдүү деңгээлин айырмалап караса болот.
- Репродуктивдүү.
 - Реконструктивдүү.
 - Изилдөөчү.

1. Репродуктивдүү өз алдынча иштерде студент даяр үлгү боюнча тапшырманы аткарат: маселе чыгаруу, таблица, схема түзүү ж.б. Иштин мындай формасы билимди бышыктоого, ык машыгууларга үйрөтүү максатында жүргүзүлөт.

2. Реконструктивдик өз алдынча иштерде болсо, алдыдагы тапшырманы аткаруунун чечимин өзгөртүп, башкача пландаштыруу, тезис, аннотация жазууну түшүндүрөт. Мындай талап менен рефераттарды жазууну талап кылуу ылайыктуу.

3. Студенттердин чыгармачылык иштери. Мында жаңы маалымат алуу үчүн проблемалык жагдайды анализдөөнү талап кылуу керек болот. Студент изилдөө иштеринин методдорун жана каражаттарын өзү табууга тийиш. Мисалы: курстук, дипломдук иштерде.

Студенттердин өз алдынча иштеринин жыйынтыгы кафедрада жана деканат тарабынан бааланат.

Өз алдынча иштердин отчету төмөнкүдөй формада жүргүзүлүүсү мүмкүн:

- Суроого оозеки жооп берүүсүнө, докладына баа коюу;
- Практикалык предметтерден жагдайларды чечүү;
- Өз алдынча окуган темасынан конспектилоо;
- Текшерүү, курстук иштеринин материалдары, аларды коргоо;
- Практиканын отчету жана өзүнө берилген отзыв;
- Окуган темасы жана жазган текшерүү ишине байланыштуу тест алуу;
- Блоктор боюнча алынган модуль-рейтингдин баалары;
- Курстук, дипломдук иштерди тапшыруусу;
- Студенттердин илимий изилдөө иштери, басмага чыккан макалалары, илимий форум, семинарларда сүйлөгөн сөздөрүнүн тезистери ж.б.

СӨИни алуу убагында программалаштырылган жана компьютердик окуу программаларын пайдалануу талапка ылайык.

Окутууга жекече мамиле студенттерди предметке кызыгуусун өнүктүрүп, билиминин бекем жана терең болуусун камсыз кылгандыгы практикада байкалып жатат. Өз алдынча ишти кабыл алуу учурунда аларда атаандашуу, жарышуу аракеттери студенттин активдүүлүгүнө таасир этет, тартипке салат.

Жогорку билим берүүнү кайра курууда төмөнкү жолдор белгиленген: кесипкөйлүк, жекелештирүү (индивидуализация) окутууну гумандаштыруу жана СӨИнин ролун жогорулатуу.

Лекция өтүү – бул студенттердин акыл ишмердүүлүгүнүн 1-деңгээлин камсыз кылып, бул биринчи деңгээл таанышуу билими мүнөзүндө болот, ал эми студенттин өз алдынча иши билимдин 2-деңгээлин камсыз кылат.

СӨИнин педагогикалык баалуулугу – бул ар бир студенттин активдүү таануу ишмердүүлүгүн камсыз кылып, студенттин академиялык өздөштүрүү деңгээлин жана психофизиологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен окутууну жекелештирүү аркылуу билим сапатына алып келгендигинде. Анын максаты жеке өзгөчөлүктөрдүн өнүгүүсүнө максималдуу таасир этүү.

Өз алдынча иштин негизги белгиси окутуучунун түздөн-түз катышуусуз тапшырма аткаргандыгында эмес, бул ишмердүүлүктө алган маалыматты билим, көндүмдөргө айландыруу жана коом талап кылып жаткандай маалыматты улуттук ресурска,

өндүрүштүк күчкө таасир бергендей пайдаланууга жетиүү талап кылынат. Адистер айтып жаткандай маалыматтык билимди жана каражаттарды билим алуу максатында гана колдонбостон, ээ болгон билимге таянып жаңы маалыматтарды табуу маанилүү.

Студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу маалыматтык контекст менен караганда, ал илимий маалыматты изилдөөнү жана чогултууну, анализ-синтездик жактан иштеп чыгууну, экинчи документ катары аны даярдоону өз ичине алат.

Мындай маалыматтык экинчи документти (библиография, аннотация, реферат, обзор, таблица, резюме, реклама, диаграмма, рецензия ж.б.) даярдоо студентти чыгармачылык тапшырманы аткарууну гана чечпестен, чыгармачылык процессти кайра-кайра кайталоого жана өзгөрүлгөн шартта зарыл болгон көндүмдөргө үйрөтөт. Тапшырмага тиешелүү болгон жазуу ишин жүргүзүү менен студенттер кесиптик ой жүгүртүүгө жана илимий көз караштарга, коммуникативдүүлүктү өздөштүрүшөт. Ошондой эле өз алдынча ишти уюштурууда окутуучунун да ролу өзгөрөт, текшерүүчү мүнөздөгү иш-аракеттен тышкы факторлорду башкаруу кызматына басым жасалып, маалымат чөйрөсүнүн мүнөзүн аныктайт. Студенттердин өз алдынча иштерин лекция, семинардык сабактарга кошуп, алдыдагы максатка жетүүнүн методдорун тандоо милдеттерин аткарат.

Окутуучу сырткы факторлорду башкаруу менен ички ишмердүүлүккө шарт түзүп, максатка жетүүнүн аракеттерине, рефлексияга таасир этет. Үзгүлтүксүз өз алдынча билим алуу ар кандай кесиптик тармактарда зарыл болуучу компетенттүүлүктүн негизи, фактору боло тургандыгын студенттердин акыл-эсинде бекемдөө зарыл.

Студенттердин өз алдынча иштерин натыйжалуу (эффективдүү) уюштурууда окутуунун дифференциалык, маалымат технологияларына таянуу аркылуу окуп жаткандардын билимин диагноздоого жетишүү билим берүүнү туура уюштуруунун натыйжасында гана жүзөгө ашат.

Адабияттар:

1. Гарунов М.Г., Пидкаситый П.И. Самостоятельная работа студентов. - М.: Знание, 1978.
2. Коджаспирова Г.М., Коджаспирова А.Ю. Словарь по педагогике. - М.: ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д: изд. Центр «МарТ», 2005.
3. Высшее образование в России. №12, 2010.
4. Высшее образование в России. №6, 2003.
5. Высшее образование в России. №6, 2005.

Рецензент: д.пед.н., профессор Сияев Т.М.